

Aastatel 1893–1899 ajalehes Olevik ilmunud Jakob Mihkelsoni (algelt Ülem-Linda elanik, hiljem kooliõpetaja Estonia asunduses Abhaasias, hiljem katsejaama ülevaataja Suhhumis) kirjad Suhhumist ja Estonia külast. Taga-Kaukaasia. Abhaasia. Suhhumi. Estonia asundus. Alam-Linda (Kummi-Akapa). Ülem-Linda (Linda). Neudorf. Gnadenberg. Ilmad. Loodus. Saagid. Viljahinnad. Põllupidamine. Aiandus. Põllumeeste selts. Gerassim Rõbinski. Liikmeks astuvad Estonia ja Linda küladest. Ajalehtede lugemine eesti külades. Suhhumi piirkonna rahvaarvud (eestlasi 587) (1894). Kohalikud ja ümberkaudsed olud. Kelasuri (Kalisuri) jõgi. Kodori jõgi. Jõgede põhjustatud hädad. Abhaasia eesti asunduste seltsitegevus, majandus- ja haridusolud. Abhaasia kreeka külad. Jaan Kilk'i surm ja matus Estonia külas. Estonia asunik Johan Pihlakas. Künnapas Neudorfi külast. Petismisjonär August Born. Eestlaste koolid Suhhumi piirkonnas. Digiteeris Andres Aule, kirjaviis muutmata.

Olevik (nr. 51), 20. detsember 1893, lk. 1096

J. M. Suhhum-Kaleest. Siinsete Eestlaste elu läheb praegu üsna hästi. Ehk küll suwi põuane oli, sai põllumees siiski oma tööwaewa tasutud. Kukurusi ehk Türgi nisu saak, millest siinsel põllumehel pää sissetulek on, oli tänawu niisama rahuloldaw kui minewa aasta. Kartohwliid andsiwad siinse maa kohta wäga hääd saaki, läbisti 10 seemet. Kõige suurem oli aga tänawu wiinamarja saak. eestlased ja muulased saiwad neid nii palju, et nõuusid ei olnud, kuhu mahla mahutada. Mina sain näit. minewa aasta 20, aga tänawu 45 pangi. Ni on paljud siinsed asuniku üle 100 ämbri saanud. Üks asunik, kellel pea kõik oma istutatud wiinapuud on, sai koguni 260 ämbrit. Sellep. on aga ka hind nüüd odaw, 60 kop. kuni 1 rbl. ämber.

Minewal aastal möllas kolera siin õige kangeste, tänawu oli ainult pisut kuulda, Suhhumi ringkond on tast puutumata jäänud. Rahwa terwis on hää. Ei ole enam seda piinawat hallitõbe kannatada, mille küüsis sisserändajad Eestlased aastat 4 põdesiwad ja mis nii mitmedgi perekonnad mulla alla wiis. Selle aja pääle mõtlewad Eestlased weel wäristusega tagasi.

Tänawu on meie Estonia külas kroonu maamõõtja, kuna minewal suwel Lindas oli. See määrab küladele kindlad piirid, mis läbi elu kindlamaks saab ja asunikud kõik lubatud 10 dessatini tarwitusele wõiwad wõtta. Ainult metsa alla jääb weel oma seatud jagu seisma. Selle läbi saawad eestlased põldu juurde, mis nende elujärge kinnitab: ei ole enam tarmis üleaedsete Bulgarlaste, Moldawlaste ia Wenelaste käest kalli raha eest maad rentida (20—23 rubla dessatin).

Põllutöös on eestlane siin igapidi eeskujuks. Endise siitmaa kombe järele kukurusi külwamise ja maakirwestega rolnm puhtaks tegemise asemele on Eestlased kukurusi rea wiisi külwamise ja hobusega läbikündmise wiisi wõtnud (umbes niisugune muldamine nagu kartohwlite juures). — Ka on Eestlaste seas siin põllumeeste seltsi asutamine elusse ärganud. Selle asja joonde ajajaks on ajalehe Кавказъ'i kaastööline hr G. A. Rõbinski, kes Tiflise keiser-

liku põllutöö seltsi liige on. Ta tahab ühte selle seltsi osakonda Suhhumisse asutada.

Ilmad on praegu õige ilusad. Soojus päewa kuni 20 gr. R., öösel 10 gr. Mineval aastal oli selle ajaga alaline vihmasadu.

Olevik (nr. 5), 31. jaanuar 1894, lk. 106-107

J. M. Suhhumis 14. jan. 1894. Uus aasta tõi meile ilusa talwe. 4. jan. tuli paras lumi maha, nii et Kolmekuninga päewal üsna saaniga wõisime sõita, mis siitmaa pärisrahwale aruldaseks uudiseks on. Praegugi seisab lumi tükati maas ja ööse on ka külmetanud. Meie lootsime et lume ja külмага sinne kliima terwisele kõige parem on, aga lugu näib ümberpöörduwat olewat. Praegu möllab haigus kõike sugu rahwa kallal kurjaste. See näib influenza olewat. Mulda ei ole ta weel wiima hakanud, ainult üks noor naine suri kopsupõletikku.

Nagu Olewiku lugejad wahest mäletawad, tuli mõne aja eest Kaukasiast teatus ajalehtedesse, et üks mägi Kodori jõe aru Amtgheli sisse on kukkunud ja jõe jooksu kinni matnud. Teatan ka, kuidas sellega lugu läks. Wesi kaswas selle määratuma paisu taga suureks järweks ja ähwardas tammist läbi murda ja alla orgu langeda, kus siis asunikude küla hukatus ootas. Walitsuse poolt anti käsk, eest ära koristada, sest wesi olla iga silmapilk alla langemas. Kartuseks oli põhjust küllalt, sest 1888 oli ainult liiast wihmast weikene uputus, ja terve küla oli wee all. Igaüks katsus siis, et mõne parema tüki kätte sai, kargas wankrile ja kihutas mäe pääle, mis paar wersta, mõnele ka pool wersta kaugel oli. Neli asunikku, kes mäe pääl oliwad, andsiwad omad majad lastega naistele pääwarjuks, kuna suurem jagu täitsa ilma ulualuseta oliwad. Mehed läksiwad weel alla kraami toomad kuna, naised nutukisaga neile järele waatasiwad. Niisamasugune nutukisa oli karjapoiste hulgas, kes oma hanesid, sigu ja weisid mägedele tõrjusiwad. Loomad pelgasiwad wõerast kohta, löiwad eest ja takka üles ja jooksid wad tagasi koju poole, hanidel oli see tiibade abil weel kergem. Aga oli ka neid, kes põgenemiseks kätt ega jalga ei liigutanud, waid külmawereliselt arwasiwad, et: kui ma oma waranduse kaotan, mis ma siis weel elan. Kui asi kõige põnewam oli ja igaüks orus hirmsat weewoolu ootas, toodi mägedelt sõnum, et wesi alaneda. Esite ei teatud, kuidas alanemine sünnib, wiimaks leiti, et wesi endale langenud kaljude wahele tee oli uuristanud, nii et järw pika pääle tühjaks jooksis, ilma et kellegile kahju oleks teinud. Umbes kaks kuud oli ta all olewat rahwast hirmutanud. See sulu paik on siit külast umbes 50 wersta kaugel, sellep. ei ole ma seda asja oma silmaga näha saanud.

Wesi teeb siin sagedaste kahju. Paari kuu eest wiis wesi Kalisuuri jõe päält järgu silda ära, nii et nüüd linna sõites alati peame jõest läbi käima. Tänewu sai meie Kodori jõe pääle raudsild walmis, mis küll weele kindlalt wastu paneb, aga mida siisgi jälle teine häda ähwardab kasutaks muuta: jõgi on omal jooksu muutnud ja ähwardab silda kuiwale jätta. Kiwidega täidetud kaitsekastidega katsutakse jõe jooksu endisel kohal hoida.

Olevik (nr. 20), 16. mai 1894, lk. 452–453
--

J. M. Suhhumis, 23. apr. 1894. Tänavu näib Kaukasia kewade Eestimaal kewadega ühel ajal tulnud olevat, sest Eestimaal tuli ta õige wara ja Kaukasias jälle hilja poole ja wilu ilmadega. Praegu Jüripäewa ajal ajawad alles wiigid ja kreeka pähkplepuud lehti. Tõuuwilja põllud haljendawad kenaste, linad on juba tollipikused. Kartohwid on ka juba ninad mullast wälja ajanud. Türginisu tegemine algab Jüripäewast. — Kutaisis Keiserliku Kaukasia põllutöö seltsi osakonnas, kelle eesistnik Kutaisi sõjakuberner Schalikow on, pidas hr. G. A. Rõbinski 20. jan. s. a. kõne, milles ta seletas, kui tarwilik see oleks, Suhhumisse selle seltsi haruseltsi asutada. Eestlaste seas oli mõte härganud põllutöö seltsi asutada ja selle asja joonde ajajaks oli nüüd hr Rõbinski, ajalehe „Кавказъ’и” kirjasaatja. Neil päiwil ilmus tema poolt ka raamat, milles ta põllutöö seltsi tarwisolekut siin Abghasias (Suhhumi okrug on endine Abghasia) näitab ja Keiserliku Kaukasia põllutöö seltsi aruseltsi asutust siia soovitab. Selles ettepanekus ütleb ta, et ta ajaleht „Кавказъ’ист” rõõmuga ühte soowi lugenud, milles Kaukasia põllutöö seltsi tegewuse laiendusest kõneldakse. Tema on Suhhumis kohe põllumeeste arwamist selle asja üle kuulnud ja näinud et säält ühtekokku wahest 1½ sada liiget põllutöö seltsi kogub. Ta loodab, et Suhhumi haritud seisus ja kaupmehed seda asja omalt poolt edendawad, et pääle põllupidajate ka kooliõpetajad ja waimulikud seltsi astuwad, et ka Gudauti ja Otschemtschiri alewiku elanikud, Abghasi mõisnikud j. m. seda toetawad. Ta ütleb, et Estonia külast 15 inimest seltsi liikmeteks on soowinud astuda ja annab koguni nende nimed üles. Niisama on teatatud, et Linda külast vähemalt 15 in. seltsi liikmeks astuwad. Ka Saksa külad Gnadenberg ja Neudorf (wiimases pooled asujad Eestlased) annawad tähtsa osa liikmeid. Niisama on ka Wene ja Mingreli külad walmis osa wõtma. Osawõtmist ei ole mitte ainult pääkoosolekutest loota, waid ka iga nädalitest jutuajamistest, iseäranis kui need pühapäiwiti sünniwad, mil rahwas küladest linna käib. Sel wiisil saaks kohe teada, kuidas igas ringkonnas wilja seisk on, saaks õigel ajal loomade tõbedest teadust, kuuleks, kas kusagil putukad ja muud põllumehe waenlased liikumas on ja teaks nende wastu kohe wälja astuda. Edasi ütleb ta: „Eestlased ja ka Sakslased saawad küla elanikkude hulgast seltsi tegewuses kõige kasulisemaks elemendiks olema, kellest niihästi maa pärisrahwas kui sisserändajad õpetust wõtawad, sest ainult nemad tarwitawad praegusel ajal siin oma keskes põllutöös neid tehnikalisi täiendusi, mis siinsele maanurgale kohased ja wõiwad teistele eeskujuga anda. Et Eestlaste ja Sakslaste haridusejärge näidata, nimetan ma seda ajakirjandust, mida nad omalt kodumaalt omas emakeeles saadad. Estonia külasse tuleb 90 suitsu* pääle 22 eksemplari ajalehti (8 isesugust lehte).” Siis on lehed nimepidi ülesloetud, 7 Eesti ja 1 Wene leht (Olewikku kõige rohkem). „Linda külasse tuleb

* Krundi peremehi on sugu rohkem, sest sugulased ja poissmehed elawad sagedaste ühes majas ja mõni krundi omanik on kõige aja passi pääl elanud, ilma et ta omale onnikest oleks ehitanud.

umbes pool vähem ajalehti. Neudorfi ja Gnadenbergi Sakslased saavad Sak-samaalt ja Riias ajalehti, aga mitte nii suurel hulgal kui Estonia küla. Kõigest sellest, mis üteldud, on arusaadaw, mikspärast mina Eestlaste ja Sakslaste osawõtmisele tulewasesest põllutöö seltsist iseäralise tähenduse annan. Paljud Eestlased on selle kasuga hästi tuttawad, mis nad põllumeeste seltsist wõiwad saada, sest mõned neist on juba kodumaal Liiwi kubermangus niisuguses seltsis olnud. Sellepärast ei wõi ka nende nõudmisi Suhhumi põllutöö seltsi eeskawa kohta tähelepanemata jätta. Kõige rohkem soowiwad nad, et Suhhumi ringkonnas laadapäewad peetaks, nagu nende kodumaal on, nimelt niisugusel ajal kui talupojad põllutööst wabad on. Neid laatu peaks Suhhumis aastas 3 korda pidama Gudautis ja Otschemtschiris kumbgis 1 kord (esimene 42, teine 52 wersta Suhhumist kaugel).”

Niiwiisi kirjutab hr Rõbinski edasi. Alati, kui ta siinseid rahwuseid üksteise järele nimetab, on „Эстонцы” esimesed ja teistele eeskujuks pandud hariduses kui põllutöös. Ta kahetseb ka, et siin loomade wargusi leida on ja et tööloomade warguse läbi mitmed kerjajateks saawad. „Eestlastel on wiisiks oma majapidamine jaoks kallid hobuseid, vähemalt 100 rbl. wäärt, nõutada. Iga aasta paar niisugust hobust warguse läbi kaotada, ei ole ka jõukal jõudu mööda.” Siis on ka weel ülesloetud, kui palju iga rahwast Suhhumi ringkonnas elab, nimelt: Abghaslasi 65,000, Greeklasi 2192, Mingreellasi 1472, Wene-lasi 800, Armenlasi 688, Eestlasi 587, Sakslasi 288, Persialasi, Türklasi, Grusinlasi ja Juutisi on wähe.

Olevik (nr. 50), 13. detsember 1894, lk. 1079

J. M. Suhhumis, 25. now. 1894. Tänewu sügise oliwad meil siin ilmad väga ilusad. Nädal aega on nüüd küll juba nii palju öökülmasid, et õrnemate puude lehed ära wõttis, mis nüüd maha on langenud: lepad on aga weel niisama haljad kui suwelgi. Pääle Mardipaewa lõpetasiwad siin kõik oma põllutöö, nimelt maisi (kukurusi) korjamise ära, kuna Linda külas seda alles Kadripäewa ümber lõpetatawat. Terwe suwi oli põudne, mis läbi kiwised maad ainult kõrsi kandsiwad, kuna sügawa mulla maad keskmist saaki andsiwad, weiksed kohad, mida aga siin väga wähe on, kõige paremat. Ühe sõnaga ütelda, aasta oli põllumehele kehwapoolne. Ka wiinamarja saak oli kasin, 2/3 minewa aastasest saagist. Wein on tänewu kallim ja kangem. Möödaläinud aastal wõis teda alkoholi poolest õllega wõrrelda, tänewu on ta aga peaaegu poole kangem.

Oktobrikuul ootasime põllutöö ministri herrat Jermolowi oma külasse. Tema tuli ka kuni Dranda külani, mis siit 4 wersta eemal on ja säält pöörnud Suhhumisse tagasi, nii et meil auu ei olnud teda näha, ainult küla walitsus oli wastas.

Suhhumi linna tütarlaste eesgümnasiumi hääks oli 1. okt. loosimine. Ringkonna ülema ettepaneku pääle kutsuti meie muusikakoor sinna mängima.

Niihästi mere ääres bulwari pääl (weikeses puiestikus), kui ka klubides andsi-me oma keelpillide helisid kuulda. — Nende päewade sees oliwad inspektori juuresolemisel Suhhumi Горской школы majas koolmeistrite proowitunnid ja pärast konwerents, kus Suhhumi ringkonna ülem eesistnik oli. Tema pani säääl minule ette, kas ei wõiks Estonia küla mängukoor talwe jooksul 500 rbl. eest Suhhumi klubes mängida, paar korda nädalas. Mina arwasin, et kaugel käia, 24 wersta. „Oh, pole wiga, kolme tunni sõit,” arwas tema. — Suureks kurwastuseks oli meile mõne aja eest, et üks meie laulu- ja mängukoori tubli liige, noormees Suits, ära suri. Tema wend käis kodumaal üleüldisel laulupidul ja leidis tagasi tulles ainult wannikutega ehitud hauakünka eest.

Käsitööde asjus on siin weel mõndagi soowida. Hiljuti sain Eestimaalt wedruwankri, mida siin weel teha ei osata. Ehk küll saatmise kulu 50 rbl. tuli ja wanker ise Eestis 120 rbl. maksisgi, siisgi ei ole seda weel siin kalliks arwata.

Olevik (nr. 1), 3. jaanuar 1895, lk. 14

J. M. Suhhumis, 18. dets. 1894. Meil oli siin tänawu ilus sügise, ilmad soojad, teed kuiwad. Lehed langesiwad alles nädala eest puist maha, nii et mets praegu hilise sügise nägu näitab, kuna talwest weel juttugi ei ole. Kariloomad käiwad igapäew wäljas, nii et kodust tarwis ei ole sööta. — Kohalik jaoskonnawalitsus käis nende päewade sees külas, tuletas asunikudele tungiwalt meelde, iga ööse 4 meest küla wahel wahtis pidada, wargate, nimelt hobuwargate pärast, soowis lõbusaid pühi aga hoiatas, selle juures mitte oma koduloome unustada ega hooletusse jätta, sest üle jõe naabrid Abghasid (kes osalt Muhamedlased on) waritsewat otse seda aega, mil asunikudel iseäralised pühadeajad on, et siis wõimalikult hooletusse jäetud koduloome omale warastada. — Et naabri Wene külaga riidu lõpetada, andis kohalise ülema asemik nõu, piiri pääle kraawi ja aeda teha. Ka andis ta seadusliku wormi teada, kuidas Jumalas hingawa Keisri Aleksander III. Rahunõudja mälestusmärgi jaoks raha koguda; sest kõigis Wenemaa ja Siberi nurkades tehtawat seda. — Praegu weetakse mägedest hobuste seljas palma (самшитъ, Вухус) puid mere äärde, mis wäljamaale wiiakse. Palma on mirdi moodu lehtedega puu, walge, raske ja kõwa kui luu, kui ära kuiwab. Temast tehtawat noapäid, nõöpa j. m. Kroonu müüb teda metsas 60 kop. puud; kaupmehed, jällemüüjad, saiwad endisel ajal kuni 2 rbl. 15 kop. puudast, nüüd on aga hind palju alanenud. Nagu kuulsin, tehtawat sellest puust ka kangru süstisi, mõne aasta eest aga hakatud neid aluminiumist tegema, mis wiis korda odawamad ja kümme korda kestwamad olla. Sellepärast olla palma hind alanenud. Kohaline metsawalitsus on ette pannud, need puud nüüd, mil nad weel maksawad, ära müüa ja saadud rahaga Kaukasia teede parandamist ette wõtta.

Olevik (nr. 19), 9. mai 1895, lk. 443–444

J. M. Suhhumist. 18. märtsil juhtus meie asutuses iseäralik kurb õnnetus. Omal ajal palju tuntud üks Estonskoje asutuse põhjendajaist Jaan Kilk sai kohutava õnnetuma surma. Ta oli furkoniga (suur Krimmis pruugitaw kahehobuse wanker) kergelt põhusarnast sõnnikut wedades, õuest wälja sõites, wankri wärawa posti kinni hakkamise pärast koorma otsast maha kukkunud, otse wankri ette tiisli pääle, kuhu ta kolkide ehk barka waele rippuma jäädes niipalju pitsitada saanud, et ta oli tunnilise hirmsa walu kannatamise läbi kui arust nõrgaks läinud, uksest õue kobinud (umbes kell 10 õhtu) ja ennast toa lähedal olewasse kaewu kukutanud, kust ta küll warsti wälja tõmmatud, mis pääle ta umbes tunni aja pärast hinge heitnud, abikaasat ja nelja alla 10 aastast last leinama jättes. Kadunud J. K. on Eestlaste wäljarändamise ajaloos ka ühte osalist mänginud. Aastat 13 tagasi otsinud tema ühes seltsimehega Taga-kaukasia mägede alt asumiseks kõlblikku maad, ja kui nad praeguse asutuse koha hääks arwanud, ajanud nemad ja nendega ka palju teisi Samara kubermangust siia elama. Suur Suhhumisse rändamine tuli siis pääle selle. Paljude asunikude poolt awaldatakse tema ja ta seltsimehe wastu, kes mõlemad oma maapäälise teereisi on lõpetanud ja matuseaial akaatsiate all hauas hingawad, mõnegi asja poolest tänu, mis siin nende hoolet muretsetud. J. K. oli üks selgema silmaringiga asunik siinsete suguwendade seas ja naabriasutustes Iwan Iwanowitschi nime all laialt tuttaw. Suurel reedel paigutati kadunu keha Estonia matuseaiale igawesele rahule hulga rahwa osawõtmisel. Et ilm ilus oli, mängis kohaline keelepilli muusikakoor kadunu mälestuseks ja toetas matuse laulude juures kiriku lauluwiisilisi.

Ka rõõmustawaid juhtumisi on siin olnud. Lihawõtte teisel pühal 3. apr. pidi meie asutuses lõbuõhtu näitemängu, laulu ja muusikaga olema, et aga kohaline jaoskonna ülem pidustusepäewa edasi palus lükata, sellel põhjusel, et tema ka ise paljude muude linnalastega sellest soowis osawõtta, määrasime selle pühapäewa pääle pärast Lihawõtte püha 9. apr. Sel päewal kanti siis noorte lõbu-armastajate suguwendade ja õdede poolt paar näitemängu ja nimelt: melodrama „Naistepõlgaja äpardus” kohalise keelepilli koori kaasmängul ja „Tuhalabida walitsus” kaunis ladusaste ette. Uudis ja huwitaw oli ka waatajatele wahe pääl ettekantaw duett „Pidul”, polka muusikakoori saatusel. Mitmete oliwad aga wiimselt ettekantawad segakoori laulud kõige rohkem meeldinud, iseäranis kõige wiimne naljalaul „Söögiredel”, mille kordamist tungiwalt nõuti. Lõppeks oli iseenesest teada tants. Et sissetulek hää otstarbe pääle oli, nimelt kooli wõi palwemajasse oreli muretsemise kasuks, oli pidust kaunis rohkest osawõtjaid. Puhast kasu oli 22 rubla tuludes üle jäänud.

Niisuguste pidustuste pidamine on sellepoolest wäga sünnis, et siis siin laiali elawad suguwennad ja -õed jälle kokku puutuwad ja ühenduse pael nende wahel uuendatud saab, nii kui nüüdgi mitmed suguwennad ja -õed Suhhumi linnast, Linda külast ja Neudorfist selleks päewaks siia oliwad jõudnud. Lindaküla Akapa ja Kuma jaoskondadest ei olnud peaaegu sugugi osawõtjaid. See tuleb muidugi sellest, et säälsed asunikud omale seesuguse asukoha

on walinud, kust nad ainult ratsahobusega wälja pääsewad. Edasi tagasi, see on ligi 60—70 wersta ratsa ära sõita, ei meeldi neile.

Möödaläinud aastal saadud wilja müümine on siinsetel peremeestel praegu käsil. Kukuruus pannakse päädega sügisel aita, säält tarwitakse teda majaloomadele niisama. Weski tarwis aetakse selsamal korral masinast läbi — kellel seda pole muul teel poetud — kui jahu tarwis on. Nüüd on kukuruus läbi kuiw ja teda saadetakse suurel hulgal wäljamaale. Hind on põllumeestele väga rõõmustaw, 60 kuni 62 kop. puud, kuna mööda läinud aastatel hind 35–45 wahel oli. Loota on, et hind weelgi tõuseb. Jõukamad peremehed müüwad küll 500–1000 puuda kukuruusi aastas, aga peawad linnast jälle nisu ja rukkijahu wastu ostma, mis kõlblikumad on söögiks kui kukuruus.

Praegu, 15. apr., on meil ka kukuruusi külwi hakatus juba. Ilmad ei ole küll väga kewadised, ikka wilud ja niisked, kuna sellewastu talw väga soe, ilus ja alati päewapaistene oli, nii et webruari kuu hakatuses juba kisellipuud õitسنud oliwad, ploomid õitسنiwad ja persikud oma roosapunaseid õisi hakkasiwad lahti ajama. Siin õitsewad mitmed puud ikka enne kui lehepungad wäljas on. Sellest ajast hakkasiwad puud kord korralt ikka enam oma lehti laiuli ajama, üks enne teine pärast, kuni praeguse ajani. Suured Greeka pähkliid ja wiigipuud näiwad kõige wisamad olema oma leht wälja ajamas, niisama ka persikud, mis küll ammu õitسنud, siiski lehepungad alles lahti löönud. Wiigi lehed on alles lepalehe suurused, ometi saawad nad nii suureks, et neist tõeste teiste lehtedega wõrreldes kõige hõlpsam on põllesid teha. Suur Kaukaas näitab ainult ilusa ilmaga oma turja. Wähemate kõrgustikkude pealt taganeb lumi ikka päew päewalt kaugemale kuni ta juulikuus ka suure turjalt kaob. — Tänewu talwel ei saanud meie lund sugugi katsuda, ainult aga näha. Ometi katsus külm oma kareda käega 8. apr. öösel õrnu puulehti ja taimesi. Mägede külades on külm palju kahju teinud noorte wiinapuu aedades. Minul näpistas ülestõusnud kartohwlipäälseid natukese.

Mõne aasta eest ehitas Estonskoje küla oma piiridesse poe ja andis tema rendile esmalt Mingreelile, pärast Eestlasele. Aja jooksul on aga poest kõrts siinunud (ilma wodkata kohal). Kõigilt poolt Eestimaalt on kuulda palweid ja tänuawaldusi kõrtside kaotamise pärast, nii on ka siin arukamate ja mõistlikumate suguwendade pähä mõte tekkinud kõrtsi, mida ainult Estonskoje asutus ülewel peab, ära kaotada ja hoone küla kohtu- ja koosoleku majaks sisse seadida, kus siis poe sildi asemel tore „Эстонское сельское правление” saab silma paistma, nii kui naabri Drandi külas. Astugu suguwennad oma nooresoo kasuks ja õnneks ka see mehine samm paremuse poole. Kõrtsi tulust ja kulust saab iga mõtleja aru.

Olevik (nr. 34), 22. august 1895, lk. 800

I. M. Suhhum-Kalees, 7. aug. Raudtee ehitamine läbi Kaukaasia mägede ja Kodori jõe kallalekippumine — need on praegu siinsed päewauudised. Mõle-

matega on lugu üsna tõsine. Raudtee sihti wõi sihi eestööd algati Suhhumi linnast mööda mere äärt kuni Kodori jõe orgu (17 wersta linnast). Siit naabri Dranda külast tuli pööre mööda jõeorgu edasi meie Estonia külast läbi mägede poole. Kodori oru Amtgheli — kes 4 aasta eest kõiki oma paisutatud weega ära kohutas, mis mäe sisselangimise läbi senna taha oli kogunud — Amtgheli orust läbi Tschalta orgu, siis 8 wersta pitkusest tunnelist läbi Kubani jõe aru Teberdasse, säält otseteed Wolga jõe äärde Tsaritsinisse. Nii on teedeministeriumi inseneri Andrijewski plaan. Riigiwalitsusel on nõuu Kaukasia mägede üle raudteed teha. Selleks on insenerid wälja saadetud waatama, kust kohast kõige parem ja odavam tee läbi tegemine tuleb. Suuremad wõimumedel tahawad raudteed Tiflisi poolt Grusinia sõjatee lähedalt läbi teha, kus 150 wersta raudtee ehitus ligi 60 miljoni (59,366,145 rbl.) rubla maksma läheks, kuna Andrijewski plaani järele siit kaudu tee lühem ja ehituse kulu vähem oleks. Tee saaks Wenemaad Kaukasiaga ühendama ja ühtlasi Mustamerega. Suhhumi sadam on kõige wagusam terwel Kaukasia Mustamere rannal. Noworossiiski ja Poti sadamad jääksiwad oma liig tormilise loomu pärast, olgu küll et neisse miljonid on maetud, wähema tähtsuse sisse, sest neis ei wõi liia tormide pärast laewad igatahes kaitsmist leida. Batum jääb sõjasadamaks. Raudtee lähab Dranda küla juures kahte harusse, üks Suhhumi, teine edasi ennemuistsesse Kolhidasse, Kutaiisi poole, kuni end Nowosenaki juures Tagakaukasia raudteega ühendab. Nii wõiwad soowijad Wenemaalt raudteega kas Batumi, Tiflisi ehk Bakuu linna sõita. Koht, kust raudtee läbi mägede tahetakse teha, on 8600 jalga üle merepinna, tunnel tehtawat 4000 jala kõrguselt läbi mäe. Olla wäga sünnis maa tunneli tegemiseks; mäe sissemineku ja wäljatuleku suu kohal ei olla lawinisi, kalju rahude ega muu prügi langemist karta. — „Suhhum ja tema tulewik” on raamat, mis Andrijewski oma raudteehituse plaani täidamineku toetuseks wälja andis. Temas on kaunis mõnusaste Suhhumi olekut kirjeldatud.

Kodori jõgi teeb oma tempa edasi. Iga aasta wõtab ta mõne sülla maad kaldast oma sülle ja kannab mühades mere poole. Tänapu läks asi koguni liiale. Estonia ja Dranda küla piiri päält hakkas ta maad alt ära õõnistama ja enda sülle kiskuma, kuni paar tessatini kõige paremad maad wiljaga tükkis ära wiis, wiimaks ka tee wõi tänawa. Kohalise jaoskonna walitsuse sunnil aeti ümberkaudsed külade asunikud jõe kallast matma. Kõik paniwad seda naeruks, üteldes et inimlik jõud seesuguse wee wägewuse wastu midagi ei tähenda. Ometi aitas siiski, ja kui imelikul wiisil. Mehed raidusiwad lähedalt suuri puid maha, rakendasiwad mitu paari härgi ette ja marss jõe kaldale. Säält wõtsiwad tõised mehed köied ja raudketid, mis walitsuse poolt selleks otstarbeks jõe kaldale muretsetud, kõitsiwad ühe otsa kuhugile puu tüwe taha, ehk kui seda ei olnud, auk maa sisse post sisse ja köie ehk keti ots kinni ja teise otsa kokku weetud puud kõige okstega, lasksiwad jökke ja lisasiwad nii palju juurde, et ikka tublid „wihad” saiwad, mis wee woolu wastu kallast takistasiwad. Ühtlasi jäi ka wee wool wäiksemaks, nii et kallast enam nii palju sisse ei langenud. Ometi üsna sootumaks ei wõinud nad jõe kalda kahju kaitseda. Kohati wiis wesi „wihad” kõige köiedega minema ja kiskus kallast ikka oma kaissu, nii et peaaegu oleks ühe asuniku, endise koolmeistri J. Pihlaka maja aluse, ära wiinud, kes aga mõni päew warem, jõe tõsist lähenemist märgates,

külarahwa abil oma maja eest ära sai wedada. Nimetatud P. kahju ei ole üksnes see, et pidi maja ära lahutama, waid ka enam pool krunti kõige wiljaga mis sääl kaswis, marsis Musta merde. Teiste asunikkude kahju on weiksem. Mitmed Eestlased rentisiwad, nii kui iga aasta, Drandi külameeste käest maad, läbisegamine 20 rubla tessatini eest, saiwad seeläbi palju kahju, et mõnel wesi maa kõige mahakülwatud maisiga ärawiis, mõnel aga nii palju wett pääl oli, et maisi kaswu takistas. — Üleüldse ütelda oliwad tänawu kewade wäga korralised ilmad, põllumehed oleks seesuguse hää lõikuse saanud, kui nad ammu ei ole näinud, kui mitte julikuu sees 20 päewa pitkune põud ei oleks olnud, mis kiwisemate kohtade pääl maisikaswu takistas, mõned kohad sootumaks ära rikkus. Siiski paari wiimase aastaga wõrreldes on praegu wiljad rahuloldawad hääd. Wihma sajab jällegi korralikult iga nädali. Wiinamarjad näitasiwad kewadest saadik kurba nägu. Marjad, mis kaswades walged, on kõik musti plekkisi täis, ühes marjaga kaswab ka plekk marja koore külles suuremaks. See haigus (antrognosa) ei jäta pea ühtegi aastat wiinamarju puutumata. Wiinamarjad hakkawad juba punaseks minema. Septembri lõpul on nad juba walmis. Wiigimarjad ja persikud, kõige paremad puuwiljad siin, on iga päew walmimas, juba sünniwad suhu pista.

Olevik (nr. 2), 9. jaanuar 1896, lk. 40

J. M. Suhhumi linnast 12 wersta Kelasuuri jõe kaldal, mitu tuhat jalga kõrgel mägede pääl, Linda küla taga tipu kohal üle jõe on Aleksandri küla. Selle küla asunikud on kõik Greeklased, kes Türgimaalt wäljarändanud. Alustuses asutanud nemad oma küla hooned jõe kaldale linna kombel üheteise lähedale, kus uulitsad ristipõiki läbi käinud, aga et 1886. aastal weeuputus palju majasid ära oli rikkunud, mille tunnistuseks aherward ja majade kiwimüürid praegu jõe kaldal seisawad, ja jõe säng ka end paarikümne sülla kaugusele küla olla asendanud, on suurem jagu majasid mööda mägesid laiali ehitatud, enamiste kõik kiwiehitused. Külasse sissesõites on pääle maja müüride ka weel isesuguseid neljakandilisi, nelisülda pikad ja niisama laiad, kolm sülda kõrgeid kiwiehitusi tähele panna, mis sedasama nägu oliwad kui Eestimaa lossiwared. Niisuguseid piramiidisi oli sääl umbes iga saja wõi paari sülla järele leida. Ühe säärase kantsi otsas oli elumaja sisse seatud, teised näitasiwad enam ehk vähem ajahamba närimise mõju all olemat. Õnneks trehwasin uulitsal päält näha wana auuwäärt kreeklasega kokku, kes Wenekeelt oskas. Sain niipalju teada, et need ennemuistsete rahwaste ehitatud kindlused olwat ja enne kreeklaste sisserändamist niisamasugused olnud. Need kindlused hakata müüri näol mere äärest pihta ja piirata kaugelt mägedelt läbi ja ulatada otsaga Kodori jõeni. Igaüks, kes Suhhumi linnast Estonia külasse on sõitnud, peab sellest müürist, mere lähedal, läbi sõitma. Läbisõitja märkab kohe, et see koht müüri sees, kust tee läbi käib, hiljemal ajal müüri sisse on lõhutud ja mitte müüri ehituse ajal ei ole jäetud. Sel kombel on siis ennemuistesel ajal teiste rahwaste päaletungimist müüri läbi kaitsetud. Kus müür otsa lõpeb,

sääl algab looduse wall, teraw mäeselg, mis jõe poole müüri kombel seisab, sissepoole müüri aga pikkamisi alla langeb. Aleksandri küla kohal on jälle müüri jätised ja ülemal nimetatud neljakandilised kantsid. Müür kui ka kantsid on Kelasuuri jõe põhjast korjatud ümmargustest kiwidest tehtud ja näitab igawene oletat. Mere kaldal on lained müüri alt äraõõnistanud, misläbi ta natuke wiltu wajunud on, aga alatised lainetajad wood teda purustada ei jõua, nii kõwa on wanaaja müüri ehitus. Nii kuidas wana auuwäärt kreeklane kõneles, kes suur keele teadlane näis oletat, olla Kelasuuri jõe õige nime Kalesuu ja tähendawat Türgikeele (kale) kindluse (suu) wesi.

Olevik (nr. 3), 16. jaanuar 1896, lk. 68

Aleksandri küla elanikud kaswatawat ainult tubakat, muud põllutööd nad ei tegewat. Nemad tuua iga aasta 3 kuni 4 tuhat puuda kõige paremat Türgi tubakut Suhhumi turule.

Kõige rohkem wõera tähelepanemist tõmbab selles külas oma pääle siinne Aleksandri normalkool, kiwi ehitus 4 toreda toaga. Waade ümberringi on säält tore. Maja seisab mäe külje pääl ilusate igaweste rohiliste cypresside, eukaliptide ja muude soojamaa puude ja taimede keskel. Mõne wersta kaugusel tõstawad Kaukaasia mäed oma turja pilwedeni, kus praegusel ajal lumi pääl seisab, mis suwel aga ära sulab. Selgeste on ka näha, kus jõgi Kalesuu mägede wahelt wälja end puristab ja wahutades oma laineid koolimaja lähedusest mööda saadab. Läksime sülda 30 kooli aida mööda jõe poole, sääl seisimegi järsul mäerinnal, mis jõe poole maha langes. Peab tõtt ütlemä, hirm oli alla waadata. Seesamasugune tundmus kui karjapoisi põlwes Eestis katukse harjal. Sellest kohast wõis üle kümne küla waadata mõlemile poole jõge, ka Mustmeri sinas siia ära. — Kooliõpetaja Grusinlane, abiline Wenelane, wõtsiwad mind Kaukaaslase lahkusega wastu. Kõik oli harilik, kuid lõunasöögi aeg oli iseäraldust. Kaukaasia igapäewane leib, kukuruusi puder, ei puudunud, seda sõime ka Kaukaasia kombel Aadama kahwliga, juustu kõrwale wõttes ja suutäie haawalt kohalist marjawiina waele rüübrates.

Selles koolis õpiwad 68 last mõlemast sugust, 60 poissi, 8 tütarlast. Kena oli waadata kuidas Greeklane ja Abghaaslane ühes pingis, Mingreel ja Wenelane teises pingis üheteise kõrwal oma rahwuslises riides istusiwad ja ühel meel riigikeelt õppisiwad. Ka Eestlane oli teiste hulgas, Künnapas Neudorfi külast. Siin on üheteise lähiduses 7 Greeklaste küla, mitmed Mingreellaste külad. Eestlaste ja Sakslaste külad paistawad siia ka kui peeglisse ära. Abghaaslaste iseseiswaid külas ei ole. Need on endised maa pärisrahwas, aga Wene walitusele wastuhakkamise pärast ära aetud ja ära jooksnud Türgimaale; mõned rahulisemad on teiste rahwaste seas elamas.

Lastel oliwad enamiste kõigil pastlad jalas, aga igalühel oma rahwa moodu tehtud. — 4 aastat tagasi algas Aleksandri normal kool oma tegewust ühe kooliõpetajaga, praegu on 2. Nooremas jaoskonnas on hiljuti Wenemaalt tulnud kooliõpetaja täis Wenelane, ei oska mingisugust kohalise rahwa keelt.

Õpetus muidugi Wenekeeles ja nimelt: Wenekeel, rehkendus ja kirjutuse õpetus. Lapsed käisiwad teist aastat nooremas jaos, ei olnud neil veel lugemise raamatuid, tähe õpetus algada alles uuel aastal. Wenekeele kõnes oliwad aga lapsed hästi edasi jõudnud, nii et lihtsate küsimiste pääle Wenekeeles selged wastused wõis saada.

Olevik (nr. 4), 23. jaanuar 1896, lk. 93–94

Aleksandri normaalkooli juurde on ka põllutöö jaoskond awatud, mille tegewus minule ülekõige meeldis. Koolimaja ümber on tessatin maad kooli päralt, koolilaste töötada. Sääl on keeduwilja, wiina ja lille aed, wiljapuude kool ja ilupuude jaoskond, kus igaweste haljendawad puud: cypressid, tuitseedrid, männad, eukaliptused, Jaapani muschmalid, oleandrid, rodendrid j. m. m. kaswawad. Kõikide imestuseks seisab praegu koolimaja trepil kõrwits, mis 6 puuda kaalub ja säälses aias kaswatatud. Ka kaswanud üks arbus sääl 1½ puuda raskeks. Seitset sorti kukuruusa kaswatanud nad proowiks, millest „hobusehammas” kõige tugewamaks saanud niihästi kõrre kui päade poolest. „Brasilia walge” kukuruus kaswatanud ühest ainsamast terast 12 haru wõi wõsa ja iga wõsa otsa pää. Kõige kasulikum on põllumehel siin kukuruusi „hobusehammas” oma põldudel pidada. Loomulikult annab ta 1—2 pääd, mis läbistikku 1½ jalga pikad on. Suurematel päadel on 800—1000 tera, rida ria kõrwal, küljes. Ehk küll „walge” kukuruus rohkem päid annab hää maa pääl, on selle wastu pääd vähemad. Walgetest kukuruusidest sünnib wäga hästi tangu teha, mis ka siin Eestlaste juures pruugil on, ja mis sugugi Eestimaa od-ratangudest hää maitse poolest taha ei jää. Iseäranis suurt rõhku pannakse wiljapuude soetamise pääle. Suhhumi ümberkaudne kliima mõjub wäga sigitawalt niihästi puu kui taimede kaswu pääle, nii et kewadised õunapuu poogid, mis koolipoisid oliwad jatkanud, nüüd rohkem kui 2 arssinat pikad oliwad. Tsitronid ja apelsinid kaswawad õues aias nagu nende kodumaal, ainult januari ja webruarikuul on neid tarwis hoida. Ka teepõõsaid lubas kohaline kooliõpetaja muretseda, et nendega katseid teha. Mõne arwamise järele edeneda tee põõsad siin Suhhumi ümbruses paremine kui Batumi linna juures.

Kewadel on selle koolimaja juures aias ka mitmetsugu taimi kaswatatud, millest mõnesugusid arstirohtusid walmistatakse, nii kui: Ricinus, Suchumi Eestlaste keel „Türgi sultani roos”, mis mitme haraline ja kuni 1½ sülda pikaks kaswanud, Rheum palmatum tanguticum, mille juuri apteegis 60 rbl. puud müüakse, Hyssopus officinalis, millest roosiwett ja õli tehakse, Melissa officinalis ja muud.

Koolimaja esine maa, — mis kui Kaukasia pind kunagi Eestlaste ütlemise järele „Jumalast küll küntud, aga äestamata jäänud” — on koolilaste poolt tasa-seks tehtud ja läheb astme wiisi allapoole. Ühe niisuguse rinnaku all oli ka 5 mesipuid. Selle mesipuu aia hääks on kooli direktoriumi poolt 100 rbl. antud ja tarwilised riistad muretsedud. Siiski arwas kohane kooliõpetaja, et mesilaste pidamisest suurt wälja ei tule. Mulluse aasta kohta on nad kõigest 2 peret heitnud. — Heina külwist olla wäga hääd saaki saadud: lütserna annud kolm

korda niita. See on väga tähtjas, Kaukasia põllumeestele tähelepanemiseks ja järele tegemiseks. Terwe Linda asutus üle jõe, niisama ka teised Eesti asutused on heinasaagi poolest kimbus; ei kaswa sääl mujal rohtu kui kukuruusi põllul, kus ta suure hoolega ära saab hukatud, sest rohu sees ilma muldamata kukuruusist saaki ei saa. Kus mitte põld ega mets ei ole, sääl kaswab sõnajalg nii paks, lopsakas ja pikk, et inimesel kaugelt üle pää ulatab; see ei lase rohtu kaswada. Rohtu wana põllumaa pääle külwates saab niihästi wärskelt loomadele ette niita kui ka heinaks teha ja põld, mis nüüd Eestlastel juba ilma puhkamata 9—10 wilja kukuruusi on annud, saab puhata.

Kooli päralt on weel praeguse aja nõudmise järele kõige paremad põllutööriistad, kaks lüpsi lehma ja töö loomad.

Olevik (nr. 6), 6. weebruar 1896, lk. 142

Poolteist wersta koolimajast eemal on kroonu poolt 4 tessatini maad kooli põllutöö osakonna hääks määratud, mis kõiksugu wilja- ja wiinapuudega täis on istutatud, mis mõne aasta pärast hääd saaki töötab anda. Et wiljapuud praegu alles weikesed on, tehakse selle maa pääle suuremalt jaolt kukuruusi. Läbistikku puuda 500 saadud säält kukuruusi. Selle maa pääle on ka 300 põõsast pajusid istutatud, millest edespidi kooli käsitöö osakonnas korwisi wõib punuda.

Kooli juures on ka oma raamatukogu, kus tähtsamate Wene kirjanikkude kirjetööd ja luuletused on. Kooli nime pääle saadakse sääl ka mitmesugused kaswatusteaduslised ja põllutööteaduslised ajakirjad.

Kooliõpetaja Grusinlane, kooli juhataja, saab 500 r. kroonu poolt palka ja et ta kõik sissetuleku põllutöö osakonnast ka oma tarwitada saab, mis mõni sada rubla wälja teeb, seeläbi edenebgi sääl koolis aia- ja põllutöö. Ta abi, umb-Wenelane, saab küla poolt 300 rubla aastas palka. Siin kooli ümberkaudu on külades wõi asutustes — Eestlased maha arwata — põlluharimine koguni madalal järjel ja põllutöö riistad koguni puudulikud. Adraks on puukonks, kuhu otsa nagu Saarlase kolmenurgeline kraawilõikamise labidas on pantud, paar härgi ees ja mätas waenekene mingu kas parema wõi pahema poole wõi lennaku taewa alla; äkeks seljatäis hagu, kuhu otsa äestaja ise ronib ja härgi ajab. Sellepärast wõib loota, et ümberkaudsed asunikud siit palju wõiwad õppida, ja siin on näha, mida wõib järele teha.

Möödaminew aasta oli Kaukasia põllumehel üks õnnistawamatest. Kukuruus andis üks kolmandik ja üks neljandik tawalisest saagist rohkem maa suuruse järele. Tänewu sügise oli asunikkude juures kukuruusi aitade ümberkukkumisi, mõnedel oliwad aida põhjad alt ära läinud. Rahaks ei saa kukuruusi enne teha, kui nad aidas on ära kuiwanud. Aidad on kukuruusi jaoks iseäralikud, 5—6 jalga maapinnalt kõrgel postide otsas ja hõredad ehitatud, et tuul läbi wõiks käia. Kukuruus on päädega aidas. — Ka marjawiina saak oli üsna hää. Marjawiina hind aga on Estonia asutuses ja siin ümberkaudu kerkinud kuni 2 rublani ämber, kuna waremalt 60—80 kop. pang maksis. Kaunis hulk

wiina ostab lähidal olew klooster, mitu sada wedru korraga. Teiseks tarwitawad töömehed Kodori jõe ääres hulk wiina. Seltskond Juutisi ostsiwad mägedelt Kodori jõe kaldalt hulga metsa ära. Raistikust saadawad nad mitu tuhat palki korraga lahtiselt jõkke ja lasewad all kinni püüda. Kõige rohkem on neid meie küla kohal jõest wälja kistud. Alla saadetawad palgid on kõik männad lumemägede alt. Siin saetakse nad käsitsi laudadeks ja plankideks ja saadetakse arbadega ja wangerdega Suhhumi. Lauasaagijad on enamiste Wenelased, ilma wodkata ja marjawiinata neil töö ei edene. Wäga palju waewa tarwitab palkide alla laskmine. Palgid on toored ja wäga jämedad. Nii kaua kui jõgi mägede wahel ja ühes sängis jookseb, tulla palgid ilusaste alla, kui ta aga tasandiku pääle tuleb, haruneb ta mitmesse harusse, mis läbi palgid kinni jääwad. Wööni on mehed külma wee sees ja lükkawad neid paigast ära. See töö on jälle Kaukasia pärisrahwa käes, kes üksi wõiwad seda wälja kannatada. Olgu küll, et meie ja teised külad Kodori kaldal tasandiku pääl, on see tasandik ometi nii palju mere poole weerlik et jõgi oma jooksuga kohinat sünnitab, nagu oleks igal perel oma weski olewat. Jõgi on kõigest paar arssinat, arssin ja vähemgi madalamal küla ja kalda maapinnast. Seepärast wõib suur wihm kergeste üle kallaste woolamist sünnitada, mis aga ruttu ära alaneb. Aastat 8 tagasi oli jõgi siin üle kallaste ajanud.

Olevik (nr. 7), 13. weebruar 1896, lk. 166

Nii kui ajalehe lugejatel tuttaw, oli paar kuud tagasi Rioni jõe ümbruses ja säält edasi Batumi poole suure wihma ja äkilise lumesulamise läbi mägedel suur uputus olnud, mis Taga-Kaukasia raudtee ja telegrafi kümnete werstade wiisi ära lõhkunud ja jõeäärsetes küldes määratumat kahju sünnitanud ning inimeste elu ohwriks nõudnud. Miljonite pääle on seda kahju arwatud. Poti linnas, mis Rioni jõe suus, on mõned majad sootumaks ära uhtunud. Meie juures ei olnud sel korral muud märgata, kui sadu kestis 4 päewa ja ööd järgemööda, mis siin sügise ja talwe ajal imeks pole panna — sest talwel kestab siin sadu paar nädalat ühte soodu edasi. Jõgi kohas sel ajal rohkem, aga ei tõusnud kallastenigi täis. — Lugesin ühest lehest, kuidas weeuputuse ajal Kutaiisi pool noorpaar laulatuselt koju sõitnud, arbagi jõest läbi minnes arbagi ühes weewoolust ära saanud wiidud. Selle juures oli arbat „kõrgerattaline wanker” nimetatud Tahaksin sellep. mõned sõnad arba seletuseks ütelda ja ta õiget kaju ette seletada. Kõige tähtsamad selle sõiduriista juures on tema rattad, need on niisama lihtsalt tehtud kui Eestis endised talutaadi põid-rattad, puust nagu wiimsel ajal sõnnikuweo wankritel oliwad, aga palju suuremad ja paksemad, nii et mehel, kes arba kõrwal kõnnib, ratas üle õla ulatab. Ka raudwits on rattale pääle pandud, aga et seesugusele rattamürakale raske on raudwitsa pääle tõmmata, on wits tükkide kaupa rattale pääle kinnitatud. Niisuguseid rattaid ei ole selle sõiduriista juures enam ega vähem kui 2, seega ei wõi teda wankriks nimetada waid härgade kaarikuks. Rattad on arbal puu oksa otsa kinni kiilutud ja käiwad aksiga ühes ümber. Aisasi ega tiisliit sellel sõiduriistal ei ole. Kere on rataste pääl 3 nurgaline, eest teraw, ku-

hu härgade rangid on kinnitatud; tagumine ots lai. Kerel on laudpõhi all ja waiad ümberringi, see on kõik. Enamiste rakendatakse arba ette pühwliid (буйволы), kes wäga tugewad on wedama. Harilikult on nende koorem arba pääl 60—80 puuda. Koorem pannakse niiwiisi selle kahe ratta pääle, et ta pea-aegu tasakaalus on, siiski ettepoole puuda 3—4 raskem. Pääle selle istub weel mees ette arba otsa härgade wõi pühwlite kohta. Kui koorem mäest üles läheb, istub mees ikke wõi rangide pääle (pühwliid kui ka härjad weawad kaelaga, mitte sarwedest, nii kui Eestis näha).

Pühwliid on wagusad allaheitlikud loomad. Neil on see iseäralik komme, et nemad kange palawa päewaga kas jõkke ehk porilompi pöörlema lähewad kui harjasloomad. Wee sees ei ole neist muud näha, kui ninaots, ka kõrwad hoiab ta mõnikord wee sees. Mõnikord juhtub ka, et pühwli paar arba ees ühtlasi ka koorma ja mehe suprema wiib. Arba on läbistikku 1½ sülda pikk. Kui nad aga 5 ja 6 süllaste saetud plankudega siit mööda sõidawad, on koorma esimene ots sülda 1½—2 eespool pühwli pääd, niisama tagumine ots järele. Arba ja pühwliid on Kaukasias hädaste tarwilised, ilma nendeta oleks raskete asjade wedamine koguni tülikas. Metsas kändude üle sõita, wildakaid poriseid ja auklisi teesid käia, wäikestest mägede jõgedest üle minna, et koorem märjaks ei saa, see on nendega wõimalik.

Olevik (nr. 16), 16. aprill 1896, lk. 376

J. M. Suhhumist. Siinsete põllumeeste töö ja talitus ja rahasaamine on tänawu üsna kehwal järjel. Aprill alguni ei ole põllumees weel palju põllule wõinud minna, sest enne takistas suur lumi, nüüd liig wihm, mis wahetpidamata sadab. Teed on põhjatunud porised, ei saa wilja turule wiia, olgu siis kui kõige hädalisem asi sunnib. Kukurusil wõi maisil ei ole ka kindlat hinda, kord 35 kop., kord 45—47 kop. puud, kuna endistel aastatel läbisti 60 kop. ümber puud maksis. Lihawõtte pühad oliwad meil tänawu nii talwised külmad ja wihmased, et kodumaal tõeste kenamad oliwad. Ei ole meil siin enne seesuguseid Lihawõtte pühi olnud, mil puud lehte minemata. Praegu 1. apr. on warasematel lehtpuudel juba kaunis suured lehepungad, kisselli puud. ploomid ja persikud on õied lahti lõõnud, mis aga mõnikord juba webruarikuu keskel sündis. Ilmad on ikka wilud ja sajab wihma, lähemal mägedel tuleb aga lund, mis päewapaistsete ilmadega küll ära sulab. — Nelipühiks on Estonia külas nõu näitemüüki pidada, kus juures ka lõbustuseks näitemäng ja sega- ning meestekoori laulusi ette kantakse. Ehk koguwad suguwennad ümbrusest kokku üksteist waatama ja ohwerdawad pisut harmoniumi hääks, mida palwemajasse tahame muretseda. Seesugune ettewõte on siin uus.

Et minul ametitalituste pärast sagedaste tuleb raudteega sõita, siis olen ka raudtee elu ja olu pisut tundma õppinud. Ma mõtlen siin juures iseäranis meie waksalite pääle, kus einelauad sisse on seatud. — Nende einelaudade wõi puhwetite sissesead on minu arwates selles mõttes korraldatud, et joomist wõi

purjutamist edendada ja mitte, nagu see wahest kohasem oleks, reisijatele kergituseks ja kehakinnituseks. Minu ütetus käib küll ainult kolmanda klassi puhwetite kohta. Neis puhwetites on seina pääl pikk nimekiri toitude üle, mis puhwetist saada peawad olema ja missuguse hinna eest. Aga tehke korra proowi ja küsige ühte ehk teist, mis nimekirjas tähendatud ja ma usun kindlaste, et teie söögiisu, mis wahest seina pääl olewa nimekirja lugemise läbi pisut äratatud sai, silmapilk kaob, kui wastuseks saate, et seesuguseid asju koguniste siin kohal saada pole. Olen püüdnud selles asjas selgusele jõuda ja olen umbes järgmise wastuse saanud: järele küsimine rahwa poolt olla ainult õlle ja wiina järele, ning ei maksta sel põhjusel midagi muud müügi jaoks pidada. — Asi iseenesest näitab aga otse ümberpööratud olewat, sest küsimine wõib ka sel põhjusel maha jääda, et rahwas seega ära harjub, et puhwetist pääle õlle ja wiina midagi saada pole, nõnda et ka küsidagi ei maksa. Kauplemine käib siis ainult õlle ja wiinaga, kuna mõdu ja limonadi ehk selle sarnast jooki haruldasel korral saada on ja sedagi weel iseäralisel tellimisel. Et lugu tõeste wahel nõnda on, tahan ühte weikest juhtumist kirjeldada. Astusin hiljuti N. N. waksali einelaua juurde ja tellisin, et minul just joogijanu juhtus olema, ühe pudeli mõdu. Puhwetineiu waatas wõerastades minu otsa ja ei näidanud minu küsimisest aru saanud olewat, ehk see küll selges Eesti keeles ja kaunis arusaadawalt awaldatud oli; olin sunnitud oma palwet kordama. Nüüd oli neiukesel arusaamine käes ja ta wastas nähtawa pahandusega Saksa keeles: Wai mõdu! Olete wist karsklaste hulgast, kes teiste inimeste nähes seesugust jooki tarwitawad, kuna aga salaja sugugi alkoholi ei põlga. Seesugune wastus kaotas minul ostmise himu päriselt ära, ehk minule nüüd küll mõdu anti. Mina küll just karsklane ei ole, aga sellepärast koguniste mitte karskuse wastane. Puhwetineiu sõnad paniwad mind aga wägise sügawamalt meie puhwetite seisukorra ja karkuse püüete pääle mõtlema.

Olevik (nr. 17), 23. aprill 1896, lk. 398–399

I. M. Suhhumist. Täna wuse talwe jooksul leidsin Eesti ajakirjandusest sagedaste sõnumeid Baltimaa soojast ja wähelumelisest talwest. Sellewastu oli siin koguni ümberpöördukt. Uus aasta tõi meile niisuguse rohkelumelise talwe, mis kohase rahwa hallpääd üsna imestama ajas. Peaaegu paar nädalat aega sadas lund, ööd kui päewad läbi maha, mis põllumeesel põllutööd ja läbikäimist koguni takistas ja kahjugi tegi. Rohke lume rõhumisel langesiwad meilgi külas mõnel asunikul maja ja kuuri katused sisse, kuid see on weel wäikene wiletsus ja häda selle kõrwal, mis mujal pool, merest kaugel olewatel Tagakaukasia maakondadel on lume ja külma pärast kannatada olnud. Nii kui kohalised ajalehedki teatawad, on kõige suurem häda Kutaiisi kubermangu selles osas olnud, kus möödaläinud sügisel weeuputuse läbi määratu kahju sündis. Lund sadanud sääl kohati 2 sülla paksuselt maha. Черноморскій Вѣстникъ teatas, et Batumi ja Artwini wahel 3 sülla paksuselt lund seisnud! Wist on 3 arssina asemele süld kirjutatud, sest Batum ja Artwin ei ole merest

kaugel. Kõik läbikäimine, töö ja toimetus olnud soikus. Majad olnud lume all. Mis uuemad, pidanud wasta, mis wanemad ja nõrgemad, langenud kokku, nii et igas külas 10—15 maja lume rõhumisel sisse langenud. Olla ka seda juhtunud, et kalju serwadel olewad majad kõigega tükis orgu liusklenud. Rahwas, kes siin kerge wäikse riidega harjunud, sai külma läbi palju kannatada. Puude puuduse pärast lõhkunud mitmed küla asunikud kuurialuseid ja põletanud kokku langenud maja materjali. Kutaiisi linnas ja mujal linnakestes, kus puu puudus tundmata, müüdüd ja ostetud puid kaaluga. Palju kahju on wiina- ja wiljapuu aiad saanud: puud on painutud, oksad katki murdunud, pookoksad oma paigast ära kangutatud, wiinamarja wäänded kõige harkide wõi kärbis- tega, mis nõrgemad, ümber kukkunud, sel kombel ära käänetud ja wäänatud, et arwamise järele wilja- ja wiinapuudele kahjulikult mõjub. Metsades, kus metswiinapuud, wiinapuude taolised hallid wäänkaswud ja kibuwitsad (nimelt see taim, mille järele kunstnikud meie Önnistegijale kibuwitsa krooni pähe maaliwad, peene sõrme jämedune, rohiline, õredate tugewa okastega,) mitu sülta kõrgele puude otsa oksade wahele end on mässinud, seisawad nad mitmes paigas 6—7 sülta kõrguselt iseäranis leppade otsast kõige puu okstega maha langenult, kuhjas, kuna puu oma murtud latwa ja oksa weelgi üles sirutab.

Nüüd, kus lumi kadunud, on jällegi teine wiletsus. Alalise lume ja nüüd wihmasaju läbi on teed nii läbironimata poriseks saanud, et mingisuguse nõuuga ega sõiduriistaga ei taha kudagi läbi saada, wälja arwatud külad, mis „schosse” ääres on. Estonia küla asunikudel on küll wersta wiis minna, enne kui kiwitee pääle saab, aga see tee käib mööda Kodori oru põhja, mis tasane on. Mõned parandamata porilombid wälja arwatud, pääseb wäikese koormaga igal ajal wälja. Sellewastu on Linda, Kummi ja Agapa külasse minewad teed niisugused, et hobune tihti ratsanikuga keset teed porisse pöörlema heidab ehk ratsaniku ülepää uperpalli laseb porisse weerleda. Mitmel pool on teed nii põhjatamad, et neljajalgsega wälja ei tohi minnagi. Mägede külades käiwad asunikud regedega weskil, rattaid ei maksa wälja tuuagi, ka hobuse selgas olla kardetaw, seega on regi kõige kohasem. Kohalisel pärisrahwal on ree ehitus ja tarwitamine tundmata, seepärast on neid tihti näha kotikene õlal weski poole minewat ja säält tulewat, et oma igapäewast leiba mammaligat (kukuruusi jahu putru) wõiksiwad keeta.

Olevik (nr. 18), 30. aprill 1896, lk. 419–420

Lumi seisis peaeagu webruari kuu pooleni maas, mere ääres sulas ta pääle saju warsti ära, aga mida kaugemale merest, seda kauem seisis. Päält sadas juurde, aga alt sulas (sest maa oli sula) pikkamisi, kunni wihm wiimase ära sulatas. Seeläbi oli siis maa ja Kaukaasia mäed nii läbi ligunenud, et siin ümberkaudu kui pudru kuhjad oliwad. Maa wõi mäed ei jõudnud enam ennast koos hoida, mis läbi kohati mägede küllest tükid lahti katkenud ja alla oru poole langenud. Kui siis pisut maa wärisemist oleks olnud, oleks Kaukasia palju tasasemaks läinud. Lõhesid mäeweerudel olla mägedel mitmel pool nä-

ha olnud, kuhu hobusega sisse sõites looma maha tõmmanud. Lindas olla tee koht äkitselt ligi arssin maad järsku maha langenud madalamasse, ülemine pool on aga kindlaste seisma jäänud. Uus schosse Sotsast Suhhumini, mööda mere äärt, olla kohati kõige täiega oru ja mere poole liusklenud. Nii oliwad meil — pudrumäed ja piimajõed, sest jõed oliwad lõppeks walkjaskollase sa-wise weega täidetud, mis neis kui piim jooksis —

„Siin seiswad pudrumäed,
Ja jookswad piima jõed”

läks siis nii täide.

Et tänawu nii hiline kewade on, on karta et mägedelt sulaw lumi, kui ta wih-maga tuleb, siin suurt uputust saab tegema. Lihawõtte pühade aeg oli juba kord wesi jões nii suur, et üle kallaste ajas. praegu on Estonia külal suure wee pärast palju karta. Kodori jõgi on oma jooksu nii muutnud, et Abghaslaste poolt kaldast otse Estonia küla alla jookseb. Suure weega langeb igakord jõe kallas süldade wiisi Kodori kaissu, kes teda Musta merde kannab. Nii lähineb jõgi kord korralt ikka rohkem küla alla. Kõige esimene wee ohwer saab küll koolimaja olema. Umbes 10 aastat tagasi olnud Kodori jõgi koolimajast 120 sülda kaugel, nüüd on kõigest 53 sülda majast jõe kaldale. Päälegi käib jõgi täie hooga siia kohta wastu kallast. Kui teist 10 aastat mööda läheb, wõib arwata, et praeguse koolimaja asemel jõgi saab jooksmas, kui mingisugust abinõuu kalda kaitsemiseks ette ei wõeta. Siin läheks juba riigiwalitsuse abi tarwis, asunikkude jõud ei piiska selle wastu, et jõe ära pöörata tõisele kaldale, mis 4—5 sülla kõrgune on, millele jõgi mingisugust kahju ei wõi teha. Ka on see maa, mis jõgi ära wiib, üks kõige parematest, nii et tessatini eest aastas 20—25 rubla renti maksetakse. Seega on see otse kroonu warandus, mis jõgi ära rikub.

Olevik (nr. 30), 23. juuli 1896, lk. 689

I. M. Suhhumist. 25. mail sõitsin Estonia külasse. Küla oli wee läbi üsna häda-ohus. Küla wahe oli kohati wett täis. Kodori jõgi, mis senini sihilt koolimaja pääle käis, oli oma sihti pisut muutnud ja ennast weel suurendanud ja käis sülda 60 koolimajast alla poole wägewa hooga wastu kallast. Sülda 10 oli ta juba kallast oma kaissu kiskunud, mis läbi jõgi orukese sisse jooksis, mis küla wahelt läbi käib ja alati kuiw oli. Terwe pühapäewase päewa matsiwad küla elanikud oma oru suud ja saiwad nii kaugele, et suur wesi enam küla wahele ei pääsenud, aga kauaks sedagi on. Kõige kewade oliwad siin wilud ilmad ja määratu lumi seisis mägedel sulamata. Maikuu lõpul muutusiwad ilmad sooja poole ja ilma et wihma oleks sadanud, sai jõgi lumeweega juba nii rohkeste täidetud. Kui weel sadu oleks juhtunud siis oleks uputus käes olnud. Hiljem ehk warem on ikka hädaohtu karta, kui walitsuse poolt abi ei tule. Estonia küla noorem sugu wõtab kirjandusest elawalt osa. Praegu käib külasse pääle 30 eks. ajalehti. Kewadi käis keegi rändaw raamatukaupleja Rakwere poolt

siin külas raamatuid müümas. Nagu näha, oli igasse majasse palju raamatuid ostetud, talusse vähemalt 3 rbl. eest, ka 5—8 rbl. eest. Sellest oli aga kahju, et parema sisulisi raamatuid vähe oli ja et ühte ja sedasama tühise sisuga raamatut külasse mitu ja mitu eksemplari sai. Siia maani oli külas kaunikenegi keelpilli mängukoor tegewusel, mis mõndagi korda igawa küla elu wahel wärskendawat mõju awaldas. Rahwas käis lõbusal meelil koolimajas koos wana Eestimaa kombe järele lauluga meeli lõbustamas ja aega wiitmas. Juhatus ka seda nägema, et mõne isamaalise wõi tundelaulu laulmise juures, nagu „Üksinda” — lauljal kui ka kuulajal pisar salaja laugelt langes. Niisuguse tundmusega ei wõi kodumaalane ialgi seda laulu laulda. — Üleüldse küla elus oliwad asunikud nii mõistlikud, et küla kõrtsi 1896 a. wäljarentimata jätsiwad ja seda, nii kui omal ajal soowitud, küla koosoleku majaks tarwitawad. — Läbistikku on paar korda aastas agaramate suguwendade tegewusel lõbuõhtuid peetud, näitemängude, laulude ja wiulikoori mänguga, häätegewaks otsarbeks. Nii oli möödaläinud Nelipühi ja kroonimise pidustuste ajal jällegi kaunist lõbu. Mängiti kaks näitemängu, lauleti sega- ja meestekoori laulusid ja peeti ka näitemüüki. Näitemüük oli siin esimest korda ja läks hästi korda, nii et wähene asjade kogu rublat 50 sisse tõi, mis kooli harmoniumi ostmise hääks sai. Näitemängu sissetulek ka arwata ja ka endised korjandused on aasta jooksul ligi ½ sada rubla harmoniumi muretsemise hääks raha koos. Seda on kõik oma küla wabatahtlikult ohwerdanud, niihästi raha kui näitemüügi asjade kinkimise läbi. See on otse eeskujulik. Kahju, et näitlejad niisuguse parema, tuumakama näitemängu ettekandmisest, nagu „Punga Mart ja Uba-Kaarel”, mille osad juba ära oliwad õpitud, ennast tagasi löiwad ja seda enesele ülejõuliseks arwad. Seda ta ei ole. — Praegu on Estonia küla ilma kooliõpetajata. Soowida oleks, et keegi tubli suguwend ennast üles annaks. Koha pääl wõib hästi elada; palka 300—400 rbl., ka maad paar tessatini ja wiinaaida. Wõiks küla walitsusele kirjutada, sest sügiseks oleks waja.

Olevik (nr. 32), 6. august 1896, lk. 734–735

1. junikuu päewa lõuna aeg mässas kord maru, müristas ja löi wälku, pilwed laskiwad mõne laia wihmapiisa maale. Siis tuli jälle kõrwetaw palaw, nii kui ennegi. Töölised muldawad pika warredega maakirwestega ricinuse ja puuwilla taimi. Maa sees on niiskust küllalt. Kerge tuuleõhk lehitab mere poolt otse aknast sisse, ta on wiinamarja õietolmust üsna paks ninaga tunda. Lõhn on pea kui reseda lõhn. Nende päewade sees enne jaanipäewa wõib Kaukasiast kõige toredama pildi saada. Mooruspuu (mille lehti siidiussid sööwad) põesastikus wilistawad praegu ööpik, must räästas ja muud sulekandjad.

Räägin mõne sõna kroonu katsepõllust (опытное поле). Koht on Suhhumi linnast paar wersta mägede pool Besletka jõe kaldal, algab jõe äärsest tasan-dikust ja ulatab mäeturjani ja kõige kõrgema mäe tipuni siin, nii et ta idapoo-le külge kallakas on, kokku 40 tessatini. Krundi pääl on musta sawimaad ja ka muud karwa (mulda siin ei ole), aga mitte liiwasegast mullamaad nagu Estonia külas. Kahel pool jõge tõusewad mäed pikkamisi pilwede alla. Kõik

on põldudeks tehtud. Paar wersta taga pool kaotawad kaks määratumat mäewalli — ühelt poolt Suhhumi linna mägi, teiselt poolt Linda Eestlaste päralt olew mägi — jõe oru suutumaks ära, nii et jõgi waewaga omale teed läbi on uuristanud ja selle läbi suure kuristiku sünnitanud. Ümberringi on nii kõrged mäed, ainult mere pool poole wersta laiune org, kust ilus waade merele on ja kust ka alati meretuul puhub, öösel aga wastupidi, mägede poolt. Silmaga waadates ei ole katsepõllu koht kuigi palju merepinnast kõrgem, aga mõõduarwu järele ommeti 22 sülda. Näha on siit sakslaste Gnadenbergi küla hakatus, Linda küla koolimaja paljude asunikude majadega; lähemal mäewallide pääl Armenlaste tubakapõllud tubakakuuridega ja majadega järsul paekiwi mäerinnakul pilwede all kui pääsukese pesad. Ka Linda küla asujud rentisiwad oma maad mäewalli pääl ära Greeklastele. Kui keegi need mäewallid ära tõstaks, seisaksiwad meie silma ees: Kummi-Akapa Eesti asutused, Wene küla, 5 Greeka tüla, Mingreelide külad ja wiimaks lumemäed. Teisel pool on näha rentnikud linna maa pääl, weikesed suwemajad ja ka kaunis kõrged mäed, mille taga Suhhumi linn on. Kindlate kallastega jõgi käib mööda orgu loogeldes kui hõbelint mere poole.

Nii kui mitmel pool mujalgi, asutati ka siia 1895 a. kewade kroonu poolt põllutöö katsejaam, et õpetatud agronomi juhatusel katsuda, mis Kaukasias pind wõib anda ja kanda.

Et ma siin tegelise põllumehega tuttaw olin, sain ma selle põllu ülewaatajaks, kus ma Suhhumis elawa agronomi ettekirjutust mööda plaanilikult kõiksugu wilja ja seemneid lasen maha teha. Maikuu lõpul lõppes külm. Pääle 100 põllulapikest on täis külwatud, 60—240 ruutsülda, pääle selle talwe- ja suwewiljad, kaerad, odrad, nisud j. m. ja 9 tessatini kukurusi. Puuwilja on 7 tõugu, Georgia, Neapolitani, Egiptuse, Louisiana, Santiago de Chili j. m. Kes neist kõige parema saagi annab, seda näeb sügisel. Niisama palju on ka ricinuse sortisi, millest kastoriõli tehakse, ka palju muid paastu ja muu õli walmistuse taimi ja mitmed apteegi rohud nagu Fenchel (*Foeniculum*). Maisi on 9 sorti, sorgho, phaseolus ehk berne ja oa sarnatsed wiljad, millele Suhhumi Eestlased muud nime ei ole annud kui Türgi oad ja Lobia. Ka riisi on kolme jagu katsumise all, mis wee all seismist ja kaswamist ei tarwitawat. Ka indigo ja indigo fera anil kaswab kaunis kenaste ja mullu olla temast juba wärwi walmistatud. Siis weel: naerid, kanep (ka õli jaoks), moonid, millest oopiumi tehakse, arbusid ja melonid, mõlemaid 10 sorti, kurkisi j. m. Pääle selle on heina külwid nagu punane ja aastane Aleksandria ristikhein, lütserna, Galego officinalis, hiireherne moodi taim, tubakaid 9 sorti, ka Hawanna sigari taim. Wiinamarju on 26 sorti, walgeid ja punaseid, neist 3 sorti, millest rosinaid (kischmisch) wõib kuiwatada. Kuristikku kaldad, kuhu muud wõimata on külwata, on õlipuudega täis istutatud, milledest ajajooksul ehk niisama hääd õli wõib saada, kui Prantsusmaalt Prowangse maakonnast. Mooruspuid, mis Kaukasias igal pool iseenesest kaswawad, jäetakse kuhu wõimalik kaswama, et edespidi, kui siidiussi pidamine ette wõetakse, neil lehti rohkeste süia oleks. Ilupuudeks ei ole muud weel saanud istutada kui alati haljendawad tsipressid teede äärde ja piiri pääle, tükki 150. Jõe äärt mööda on bambuse pilliroogu istutatud, kalda kinnituseks. Ka kallid kasekesi on siia jõe aasale istutatud, sest kask on siin koguni haruldane puu. Katseaias (опытный садъ)

on kõik külma ja troopiku maa puud ja taimed, ka theepõesad. — Et tänawune kewade wäga wilu ja wihmane oli, ei tõusnud mitmed külwid hästi üles ja ei edenenud nii kuidas tarwis.

Suhhumi linnast käib 4 wersta pitkune tee siit mööda ja lõpeb eelnimetatud mägede walli all ära. Mägede tagused küla asunikud nägiwad ammu ära, et jõe kuristikust, kust julgemad inimesed jala läbi roniwad, wõiks wankre tee kaljust läbi raiutud saada. Nad palusiwad seks kroonult abi, aga et palwed kõik ilma järelduseta jäiwad, wõtsiwad kõik ühel meel nōuuks omal kulul teed täbi teha lasta. Nüüd, kus neid ridasid kirjutan, paugutatakse iga päew kaljusid puruks, nii et tee warsti walms on. Tee ehituse kulu tulla iga asniku krundi tohta 10 rubla ümber, mida igaüks priitahtlikult maksab, et enam waja ei oleks kōwerat teed mööda mägesid ja porilompisid ratsa hobusega põlluproduktisi ja muud linna wedada. Kaks wersta teed tuleb 5000 r. maksma. Tee on kōige suuremaks kasuks Eesti Kummi-Akapa külale, kes mäe taga esimene on, ja otse nende jaoks tee tehaksegi.

Omajal ajal siin tuttaw „missionär”, kes mägede taga Eesti Kummi asutuses mitmed inimesed omast usust ära pööris ja „missioni” hääks andeid kogus ning muid wägewaid tükke tegi, pärast ka Suhhumi rahukohtus warguste pärast ees oli, aga tunnistuste puudusel ommeti lahti pääsis, langes wiimaks ikka politsei lõnga, nii et tal munga kuub, mida ta õiguseta kandis, maha tõmmati, juuksed ära pügati ja ta Suhhumi trellide taha saadeti, kust ta kuu ajase istumise järele Pärnu saadeti. Wargus, paberite wõltsimine, liisukommisjoni eest põgenemine ja pettus oliwad tema koormawad süüd. Nüüd tõmmati hundil lambanahk seljast maha. Ärge uskuge iga waimu jne.

Estonia külas on wesi, nagu pärast kuulsin, oma häwitawat tööd edasi teinud. Walitsuse poolt on küll podretsik töömeestega külasse ilmunud, kes kalda kaitsemiseks jällegi „wihtasid” (suuri puid okstega) jõkke kalda äärde kettidega kinnitanud, aga see kõik on nüüd liiga hilja. Wiljapõllud, mida wesi järele on jätnud, tallatakse nii ära. Mõnest kohast on wesi juba selle asemegi ära wiinud, kus enne maja seisis ja keegi ei tea, kelle kätte kord wõib tulla, sest kui pea see jõgi oma jooksu ei muuda. Ilus asutus oli, kahju, kui wesi ta ära narrib.

Olevik (nr. 43), 22. oktoober 1896, lk. 972

I. M. Suhumist. Uus kaljust läbi raiutud tee, mis Suhumist Kummi-Akapa külasse wiib, on juba nii kaugele walms, et mäetagused küla elanikud juba kõik säält läbi käiwad. All sügawuses kohiseb kaljude wahel jõgi, aga näha ei ole teda enne kui üle poole tee. Jõgi uuristab kaljude waele kohati sooned ja näitab nii urblin olema, kus õige wähe wett niriseb; kohati langeb wesi kui trepiastmeid mööda alla. Ülewal pool on kohutawad kaljurahnud, silmamata kõrguses, arwata paarsada sülda. Üle jõe määratu kalju ja paekiwi mägi met-saga kaetud, kohati järsk kui sein, kuhu mõned puud ja põesad kalju pragude

wahela kaswama jäänud. Jõe poole külge teed on müür ette tehtud, et keegi kogemata alla ei sattuks. See pole nalja asi; iga lahtipääsew kiwi lendab läbi põõsaste hirmsa hooga jõe põhja, peatust ei ole. Mõni koht on lumiwalgest paekiwist läbi raiutud, mõni koht sinikaswalgest kaljust. Need paekorrad on enam vähem längus üksteise paäl, kui raamatud riulis; kui nõõrilt otse seisawad paari waksa ja poole arssina paksused korrad üksteise kõrwas. On ka mõni kaljumürakas olemas, mis läbi ühest kiwisi on. Wäga wähe aega kesk-päewa ajal paistab päikene selle tee pääle. Mägi on ülevalt ja alt poolt teed burus- puude ja põõsastega kaetud. See puu langeb toorelt wette wisates kui kiwi põhja. Tagakaukasiasi wiiakse teda wäljamaale, müümine sünnib kaalu-ga. — Kummi küla peremehel M. T. warastati hiljuti mõlemad hobused ära.

Olevik (nr. 44), 29. oktoober 1896, lk. 994

Siit lähedalt Mingreeli külast rentis keegi Armenlane paarikümne rubla eest looberimetsa, mis järsu kaljumäe rinnakul kaswab, kolmeks kuuks oma kätte. Ta laseb peened oksad lehtedega ära murda, kotti ajada ja tasandikule wälja kanda, kust nad arbadega siia linna karjamaale weetakse. Siin nopitakse lehed okste küllest ära, laotatakse maa pääle laiali ja kuiwatatakse nagu heina päewa käes. Siis pakitakse sisse ja saadetakse kaubale. Kui aga ostjad näeks, kui puhtusewastalisel wiisil neid lehti siin kuiwatatakse, ei armastaks neid küll keegi osta. Waatasin korra, mööda minnes, kuidas lehed karjamaa murule laiati oliwad laotatud, kust küll suuremad weise ja sea sõnniku tükid ära oliwad kasitud. Et ilmad ilusad oliwad, jäänud lehed ööseks laiali maha. Pühwliid oliwad aga öösel sinna tulnud waatama, kas ka neile midagi suupäralist saada oleks, wõib olla, oliwad ka pehmel asemel öökorterit pidanud, millest nad ka tunnistusemärgid järele oliwad jätnud. Jalgu taga wedades lohistas töömees pärast lehti segada, et nad kuiwaksiwad, ja hoidis aga suuremate pühwli „jälgede” eest kõrwale. Kui lehti müügile pakitakse, küllap siis ikka ette waadatakse, aga . . Ega need lehed siit wist küll Eesti maale ei ulata.

Olevik (nr. 45), 5. nowember 1896, lk. 1016

I. M. Suhhumist. Siinsel katsepõllul (опытное поле) takistas suwine põud palju wiljade kaswu. Heina- ja Lõikusekuul ei tulnud sugugi wihma. Riisi põllukesed lõhkesiwad — nii kui sawimaa mujalgi siin ümberkaudu — palawa päewa käes ristirästi lõhki nagu uus sawipõrmand. Hiina ja walge riis andis waewalt seemne kätte, kuna punasest midagi ei saanud. Näha on, et riisist siin wesistegi kohtade pääl ilma kastmata midagi wälja ei tule. Kastmine tarwitab aga sisseseadmist. Indigo oli mullu hästi kaswanud, nii et tema lehtedest $\frac{3}{4}$ naela sinikiwi wärwi oli saadud. Tänewune külm kewade ei lasknud aga tänewusi külwisi üles tõusta ja need kohad pidi suuremalt jaolt muu

wiljaga täis külwama. Ainult seemne sai tagasi. Puuwilla põllukesed kaswawad ilusaste. Kui puuwilla taimed põlwe kõrgused on, siis näpistatakse neil ladwad päält ära. Selle läbi kaswawad neist siis ühe juure päält haralised põesad. Õitsemise ajal teewad teda suured kollakas-walged ja roosad õied kord lillepõõsa taoliseks. Õite asemel kaswawad nupud, mis noore kana muna suuruseks saades lõhkewad, nii et puuwill wälja tuleb. Esimesed nupud lõhkesiwad 20. sept. ümber kuna suurem jagu sel osal alles õitsesiwad; ühe põesa külles oli walmis puuwilla ja õit leida. Wihma saades hakkasiwad nad pärast uuesti kaswama ja tikkusiwad kaswuga juba üle inimese pää tõusma. Kewadel ei tõusnud mõned puuwilla sordid, nagu Louisiana ja Santiago de Chile, ülessegi. Kõige paremine kaswasiwad Gordon pascha, Georgia, Egiptuse ja Napolitania sordid. Tubakas on keskmine. — Paremad Kaukasia sorti wiinapuu tshubukid (juureta wäänded) kuiwasiwad rohkel mõõdul ära, kuna Tiflise ja Eriwani poolt saadetud sordid kõik kaswama hakkasiwad. — Amerika sorti kukurus sündis juba septembrikuu keskel kokku korjata, kuna walge ja kollane „hobusehammas” alles oktobrikuu lõpul walmineb. Fenchel ja ricinus lubawad ka saaki, kuna muudest katse-wiljadest ja rohtudest suurt loota pole. Safran, mille sibulad junikuu lõpul maha istutati, hakkas alles septembrikuu keskel üles ajama. — Kaer kaswas hästi, nisu keskmine, oder niisama.

Olevik (nr. 4), 26. jaanuar 1899, lk. 80

Suhhum, 10. 1. 99

I. M. Suhhumist. 12. dets. hakkas siin lund sadama ja pani kartma et jällegi suur tali tulemas, mis niisamasugust wiletsusi toob kui mööda läinud talwel, kui lumi mõnes kohas sülla ja poolteise sülla paksune oli ja mitme mehe kitse, lamba ja loomakarjad, kes siin iseendale metsast ja maast peawad toitu korjama, ära näljatas. Tänewu asi nii halwaks ei läinud. Ilm muutus ja paari nädali pärast ei olnud poole arsina paksusest lumest jälgegi järele. Ilmad läksiwad ilusaks ja päewa paisteseks. Jõulu esimesel pühal oli nagu kewadel. Kolmekuninga pühal paistis päike nii palawaste, et higi otsa ette tekkis. Pidulikul weeõnnistamisel Suhhumi linnas oliwad Mingreeli õrnemal sugul kõigil päewawarjud päikse kiirte eemale hoidmiseks peal, kuna ka linna aed, kus ainult igaweste haljendawad ilupuud kaswawad, mitmele wilu warju andis. Iga siit läbi rändaja wõiks arwata, et siin suwel lõpmata palawus walitseb, aga asi ei ole sugugi nõnda. Mina olen juba 8 aastat kohustatud igapäew kolm korda õhu seisukorda Reomüri graadi klaasi järele ülesmärkima ja ei ole üle 30 g. sooja päewal kella 1 aegu wilus näinud. Harilik suwe soojus on siin 18—22 g. Talwel ei ole keskpäewa aegu iial alla nulli olnud. Webruari ja märtsi-kuus tuleb küll tihti lume lortsu, aga kui ilm ilus, siis on Suhhumis talwel tore elada. Lilled õitsewad talwe läbi. Niisama kaswawad ka tsitronid, apelsinid ja mandarinid (weiksed apelsinid) põhja tuultest warjatud lõunapoolsetel mägede külgedel katmata. Praegu on nad walminemas. — Suhhumi kliimat armastawad ka moskwalased, kes siin dessatini suuruste datshade (suwemõisa) eest

30—60 tuhat rbl. maksawad. Põllumaa, metsa ja mägede hind on nüüd läbi segi kõige odawam 200—300 rbl dessatin, kuna aasta 15 eest muidu pakuti ja keegi ei tahtnud. — Wiimasel jõulupühal oli Suhumi linnas esimene Suhumi põllumeeste seltsi asutajate koosistumine. Juba 3 a. eest tekkis siin mõte põllumeeste seltsi asutada. Selle mõtte teoks tegijaks hakkas G. A. Rõbinsky. Hra Tilk „Olewiku” toimetuses muretses minule Halliste põllumeeste seltsi põhjuskirja, mida ma hra Rõbinsky’le läbi waadata andsin, kuidas Balti maal põllumeeste seltsi asutatakse. See asi, et ka talupojad seltsi wõiwad asutada, waimustas hra Rõbinskyt väga, sest et Tiflisis keiserlikus põllutöö seltsis on ainult põllutööteadlased, metsaherrad, mõisnikud jne liikmeteks, kuna talupojad asjast ei teagi. Hra R. täiendas paragrahwisid siitmaa nõudmiste järele ja pani põhjuskirja walitsusele kinnitamiseks ette. Ligi kolm aastat käis põhjuskiri walitsuse kohtasi ringi ja siis nõuti seda punkti muuta, millega meie põhjuskirjas riigi teenistuses olewate ametnikkudele seltsi pärisliikmeteks saamine keelatud on ja nad ainult hääleandjad liikmed wõiwad olla. Sellepeale saadetud seletuses seletas hra Rõbinsky, et kui mitmesugused ülemad kohtunikud ja teised riigi teenistuses olewad ametnikud seltsis hääleandjad on, siis talupojad oma häält tõsta ei julgegi, ega oma häda õiguste wälja rääkida ei saa. Selle seletuse peale saatnud asewalitseja põhjuskirja ministriumi, kust ta ka peagi kinnitatult tagasi tuli. Esimesel koosolekul waliti uue seltsi eestseisus ja määrati aastamaks. Rõõmustaw oli näha, et allakirjutawatest asutajatest liikmetest kõik eestlased koosistumisele oliwad ilmunud, nii et enamus ($\frac{3}{4}$) eestlaste käes oli. Asutajate hulgas on pea kõigest siinsete rahwaste liikmeid, nagu eestlasi, wenelasi, sakslasi, greeklasi, grusinlasi, mingreenlasi, ja weel teisa, kelle rahwust ei oska määrata, sest et mehel, näituseks, liignimi saksakeelne ja Wenekeel kõnekeeleks on, kuna ta iseennast poolakaks tunnistab. Seisuse pooldest on ka mitmesugused. Asunikkusid, kes enne Suhumi rändamist weel peremehe auu osalised ei olnud ja siitmaa würstisid, kes endiste siitmaa walitsete würstide järeltulijad on ja kelle päralt Kaukasias lõpmata suured maatükid on.

Olevik (nr. 8), 23. weebruar 1899, lk. 176–177

J. M. Suhumist, Eestlaste käe käik Suhumi ümberkaudu on üsna rahuloldaw, sest maapind on siin väga wiljasigitaja. Kõik Eestimaa põllu- ja aiawiljad kaswawad siin keskmist moodi, kohati väga hästi. Kukuruus, wiinapuu ja palju muid taimesid väga uhkeste. Sellest küllest on põllupidaja peatoidu mure tundmata. Et kliima siin talwel soe on, edendab see suurel wiisil kanade pidamist, nii et igal naisel neid 50—100 tükki on. Hoolsa söötmise läbi munewad nad jõulust Jaanipäewani, pärast wähe arwul. Muna kümme mak-sab Suhumi turul 12—15 kop. Ka harjasloomad siginewad häste. On ju nende suguwendi praegu weel metsa padrikutes omakäe peal elamas, kust nad suwel wilja sisse ööseti tulewad, arukordadel ka kahju, mis teewad, oma naha ja lihaga tasuwad. Põrsad on linnalase maiuse toit. Rohke tarwituse ja hea

hinna lootusega toob mägede küla asunik ratsa hobuse selga tehtud korwis neid poole tosina kaupa turule. Kui Eesti peremehe sea liha järg rohke tarwituse läbi nõuust lõpeb, on ju uus „weristud”. Lehmad toovad kaunist tulu, sest wõi nael maksab siin 35—50 kop., piima toop linnas 12—15 kop., mõnikord ka 20 kop. Siinsed talupidajad külwawad ainult kukuruusi ja kartohwliid. Nüüd juba hakkawad ka nisu, odre ja kaeru külwama. Keskmine peremehe wilja saak on 800 puuda kukuruusi, mida kõik sööwad, kellel elu sees on. Marjawiina saawad peremehed 50—100 pange. Siiamaale on maa maksust waba olnud ainult külawanema, kirjutaja ja kooliõpetaja palk on maksta. Ehk küll loodus siin igäühe highi ja hoolet kaunis rikkalikult tasub, on siin siiski mõni mees, kes puuduse üle kaebab. — Eestlane ja Sakslane elawad juba 15 aastat siin kõrwu, ühes külas. Sakslased on siia mitmelt poolt sisse rändanud ja Eestlastest ennem praeguse kohta elama asunud, misläbi nad endile mägede elanikkudest maha jäetud kohad ja saklid walisiwad, kuna eestlased metsa padrikusse asusiwad ja esimesed onnid suurte puude otsa ehk mäe sisse tegiwad. Nüüd 15 aasta elamise järele wõib igäüks pealtwaataja aru saada, et kuulus rahwas kedagi haljale oksale ei wii kui tubli pea ja piht puudub. Imelikul wiisil on ülemal nimetatud sakslased eestlastest taha jäänud, niihäste waranduslisest, kui ka waimlisest seisukohast waadates. Mikspärast saks siin tark ei ole? Miks ta rikkaks ei lähe? Kuidas eestlane siin sakslase õpemeistriks on saanud? Olgu selleks mõned näitused. Eestlane kulutab oma ja oma perekonna jõuu maaharimise ja majapidamise peale ära, kuna sakslane päiwiti ja tükiwiisi külast wäljas raha käib teenimas. Nad ei saa aru, et põld üksi wõib perekonna lähedaste toita ja et tarwis ei ole kibedal tööajal hea tööpalga õhinal wälja minna tööd otsima ja kodusi põllutööd naiste laste hooleks jätta. Päril kimbub on nad oma asjaga siin. Ewang.-Lutheruse abikassa andis 1886—87 a. iga külasse nii hästi Eesti kui Saksa asutustesse abiraha kooli ja palwemaja ehitamiseks. Majad saiwad tehtud, kooliõpetajad palgatud, asi oli ühe pulga peal. Nüüd tosin aastate pärast waadates on näha, kes tüsedam: sakslaste koolimajad on koguni kohendamata olekus, teine neist weel wiletsamas korras kui Olewiku lugejatele tuntud Pärnu poolt koolimaja. Olen ju mõlemaid näinud, wõin wõrrelda. Nende kahe koolikoha peal oli neil mööda läinud aastal üks usuõpetaja „Schulmeister”, iga teaduse õpetus oli keelatud. Seegi isik on neist eestlane. Praegusel ajal aga ainult ühel pool „koolis” ametis. Jaoskonna ülema poolt anti kõik koolimaja ukсед kinni panna, sest et kartata oli, et koolimaja koguni sisse langeb. Eestlastel on koolimajad korras. Kolmes koolis töötasiwad möödaläinud aastal kooliõpetajad, tänawu talwel jäi Linda küla kool eksituse kombel ilma kooliõpetajata, sest see, keda kaubeldi, ei ilmunud. Palka saawad kooliõpetajad 300—400 r. puhast raha, ise weel dessatini kooli maad ja Estonias weel wiinaaid. Linda küla soowib jällegi endale kooliõpetajat. Keski tubli suguwend wõiks end külawalitsusele üles anda. (Чр. г. Сухумъ, Линда, сельк. старшинъ.) — Sakslased ei ole ühtegi lõbupidu, näitemängu, kontserti, näitemüüki wõi kõneõhtut toime pannud, eestlased on mitmed ja mitmed lõbuõhtud heategewaks otstarbeks pidanud, mille kasu kõigil näha ja kuulda on. Näituseks Estonia külas on 500 rubla ümber ülitariwilisi asju sel kombel muretsetud: muusika riistad, keelpillid 150 r., orel 220 rubla, kiriku wõi palwemaja kella heaks 125 r., altari pilt 25 r. jne. Linda ja Neudorfi küla eestlased ei ole ka Estonia külast taha jäänud. Wiima-

ne näitemüük ja lõbuõhtu harmoniumi heaks tõi neile umbes 150 rubla sisse, endise korjanduse ja prii tahtliste annete läbi oli võimalik Odessast 240 rublalist harmoniumi kooli ja palwemajasse osta. Palwemaja kella heaks kinkis Kata Tuulmann 50 r. Teine sedawõrt ka kingituste waral saadud. Peale uueaasta olla esimesi helisid kuulda olnud. Nüüdsama tellisiwad noored mehed endile puhkpillid 12 tükki, mis raha jälle suuremalt osalt lõbuõhtute pidamiste läbi kokku tulnud. Lõppeks olgu nimetatud, et Suhhumi asutatud põllumeeste seltsis üks ainumas külaelanik sakslaste liige on, kuna Eestlasi 30 tükki on.

Olevik (nr. 25), 22. juuni 1899, lk. 578–579

— *M. Suhhumist*. Aia ja põllutöö katsejaam. Kui riigiwalitsus maade ja põllutöö ministri ameti seadus, asutati riiki mitmed põllu- ja aiatöö katsejaamad. Iseäranis siin on need asutused tarwilised, kus nüüdsed põllupidajad kõik sisserändanud on. Inimene, kes siin omale maatüki on omandanud, võib katsejaamas aia ehk põllujaoskonnas järel waadata ja järel küsida, mis temal asjaolekute ja töuu järele kõige kohasem ja kasulikum on soetada siinse maa ja kliima järele. Ta võib ka kõige pruugitawamaid aia ja põllutöö riistu näha, istutamise, külwi, künni jne aegasi teada saada, ehk missugused taimed, puud ja wiljad tõeste tulutoojad on; nende seemneid, jätkusi ehk ka walmis jatkatud puid alandatud hinnaga saada. Wiiel aastal on Suhhumi katsejaama aia ja põllu jaoskond tegewuses. Katseaias on mitusada sorti wilja ja ilupuid, põllul kõikisugused põhja- ja lõunamaa põlluwiljad ja kõik niisugused taimed, mis kewade uueste tulewad külwate. Et katseaias, mis linna sees on palju ruumi ei ole (5 dessat.) on 25 seltsi wiinapuid ja õlipuud ja 60 setsi wiljapuid, paar wersta eemale katsepõllule istutatud, kes 42 dessat. maad on. Katse põllu all olewast maast on [2/3?] kõlbmata kuristikud, järsud mäed, tükati kalju ja edasiliuglewad mäed, mis maa seest üleskeewast weest ja hallikatest niisutatud on ning tööloomi igatahes peal ei kannu. [2/3?] maast on suuremalt jaolt heina, karea, nisu ja odra all, mis siin ju sügise oktobri ja nowembrikuus külwatakse, ja palju kukurusi all. Sügisel külwatud oder hakkas ju 10. aprillil looma ja praegust, taewaminemise pühal, tuleb odra kokkupanemine ja peksmine. Kaer ja nisu on ka walminemas, kuna kukurusi külm kuni maikuu lõpuni kestab. Kõik sügise külwatud kõrswiljad on tänawu head kaer ja nisu tükati üle mehe pea. Nisu ja kaera saab siin kuidas talw on: 70—140 puuda dessatinist. Talwel januari ja webruarikuus külwatud kaer annab hästi wilja. Ka kewadel märtsi ja aprilikuus külwatakse kaeru ja nisu, kuid saak on kogu ni tühine, 40—70 puuda dessat. Maikuu kuiw ja junikuu palawus walmistawad enneaegu wilja ära; kõrt saab, aga terad ainult kõlud. Ka lina tuleb maikuu sees kiskuda. Noori kartohwleid oli maikuu hakatuses turul müüa, niisama ka puuwilja, murellisi ja paradisiõunu. Ristikheina ja lutserna niideti 1. mail, aga päris heinatöö on praegu kibedaste käsil.

Peale hariliku põlluwiljade ja kukuruside, mida siin [9?] sorti proowi all on ja kaswu poolest poole arsina pikkusest kuni 2 süllani ulatawad, kaswatatakse

siin weel puuwilla ja riisi. Mõlemad kaswawad siin. Mööda läinud aastal sai puuwilla dessatini pealt arwates kõige rohkem 7 puuda. Et maa siin wäga rohtuma kipub, külwatakse kõik niisugused wiljad ritta. Rea wahesid mullatakse hobusega ehk käsitsi. See teeb harimise ja töö wäga kalliks, nii et niisugused taimed suurt tulu ei too. Peale nende on weel palju teisa sooja maa taimesi. Thee põõsaga tehtud katsed on ka õige rõõmustawad. Batumi juures on rahameestel mitukümmend dessatini maad thee põõsaste all. Seal walmistatakse ka juba theed ja saadetakse müügile. Thee põõsas kannatab 6—8 kraadi R. järele külma, mis siin juhtumise korral kõige suurem külm on olnud. Katsejaamas ja ka põllul kaswab siin weel nõgese moodi kiudtaim, millest kiudu tehtakse, mis paberiraha ja muude riigi raha paberite walmistamise juures tarwitatakse. Siiaajani telliti neid Hiinast, sest et siin walmistatud poole kallimaks läks kui Hiinast tellitud. Iseäranis waimustab theepõõsas ja teised tropiika taimed, mis siin lopsakasti kaswawad, moskwalasi ja teisa rahamehi siinsete siiaajani wäärtuseta mereäärsete maade eest tuhandeid rublasid dessatini eest maksma.